

דברי תורה לפרשת במדבר-יום ירושלים

מאת הרב ד"ר יצחק קראוס

ירושלים - "עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים"

הפסוק "עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים... ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו" (תהילים, קכ"ב, ב-ג) קיבל בשנות קיומה של מדינת ישראל משמעות גיאופוליטית הקשורה להיסטוריה של מדינת ישראל; ירושלים החצויה עד מלחמת ששת הימים, וירושלים השלמה לאחר שחרורה.

לפסוק זה ניתנו משמעויות שונות: ר' יהושע בן לוי דורש אותו במשמעות הלכתית: "עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים" (ירושלמי, חגיגה פ"ג, ה"ו, וראו שם פני משה: "שיהיו נאמנים על הטהרות"). רבי יוחנן הסביר חיבור זה במשמעות רוחנית, חיבורה של ירושלים של מעלה עם ירושלים של מטה (בבלי, תענית ה, ע"א). דרשנים רבים נתנו למימרא של ר' יהושע בן לוי משמעות חברתית – כפשט הפסוק. נראה לי שעיון במזמור מאמת את ההסבר החברתי של פסוק זה, וזהו ייחודה של ירושלים.

הגמרא במסכת בבא קמא (דף פב) מציינת: "עשרה דברים נאמרו בירושלים" וביניהם: אין עושין בה זיזין וגזוסטראות, אין עושין בה אשפתות, אין עושין בה כבשונות, אין מגדלין בה תרנגולים ועוד. תקנות אלו הן תקנות מוניציפליות, ובלשון ימינו - חוקי עזר עירוניים. ואכן כך! תקנות אלו קשורות לקדושתה המיוחדת של ירושלים, לנויה של העיר ותקנות הקשורות לעולי הרגל הבאים לירושלים בהמוניהם..

בין עשרת הדברים שאינם חלים בירושלים ישנה קבוצה נוספת, מפתיעה: לא חלים בה דיני טומאת צרעת הבתים, לא תקפים בה דיני עגלה ערופה, וגם אם ח"ו יתקיימו בה הקריטריונים של עיר הנידחת - לא יבוצע בה ההליך של עיר הנידחת. והרי לכאורה דווקא בעיר הקודש יש להחמיר בנושאים אלו, ולא להקל, ומדוע לא תקפים בה הדינים הללו?

הנימוק המופיע בגמרא והמשותף לקבוצה זו היא העובדה שירושלים לא נתחלקה לשבטים, לדעת תנא קמא (יומא יב, ע"א). בשלושת המקרים - צרעת הבית, עגלה ערופה ועיר הנידחת - אחד הקריטריונים הוא הבעלות. בצרעת הבית נאמר: "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אֶחְזַתְכֶם" (ויק' י"ד, לד), וירושלים אינה אחוזתו של אף אדם, וכן בשאר. וכיוון שירושלים לא נתחלקה לשבטים הרי לא ניתן לממש בה בעלות, ולכך דינים אלו אינם תקפים בה.

ויש לעיין מהי המשמעות הרעיונית בהלכה שירושלים לא נתחלקה לשבטים? בפשטות המשמעות היא שירושלים היא נחלתם של כלל ישראל, ולכן הראשון מבין עשרת הדברים המנויים כבריייתא הוא הדין "שאינ הבית חלוט בה". ברם נראה שיש לכך משמעות נוספת.

בחינת דין זה מורה על שני מרכיבים:

1. מבחינה קניינית: ירושלים אינה קניינו של שבט אחד, וכמובן שאין היא קניינו ורכושו של אדם פרטי. זהו המקור לדברי הגמרא במסכת יומא (שם) האומרת: "אין משכירין בתים בירושלים לפי שאינה שלהן."
2. מבחינה רעיונית: עם ישראל מורכב משנים עשר שבטים, שלכל אחד מהם ישנו אופי ייחודי משלו כמו שהתורה מתארת בברכות יעקב לבניו ובברכות משה לשבטים. העובדה שירושלים לא נתחלקה לשבטים מקנה לה ממד של אחדות. אחדות זו אינה מתוך שלילת השונה אלא להפך, קבלת השונה, ומתוך כך יצירת שלמות, כעין החושן המורכב משנים עשר גוונים שונים, כנגד שבטי ישראל. נראה ששתי בחינות אלו שבירושלים, הקניינית והרעיונית, יש בהן לעשות את כל ישראל חברים, וכל שבט וכל יחיד יכול להביא בה לידי ביטוי את אופיו הייחודי.

לאור הדברים דלעיל נמצא שהאמירה "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" עדין אקטואלית בחיזוק החיבור הגאוגרפי, ובחיבור החברתי. בתקופתנו שומה עלינו להדגיש במיוחד את הפן החברתי שירושלים לא נתחלקה לשבטים, ויש להתעלות מעל שיקולים כיתתיים האומרים ירושלים שלי, וכוונתם - שלי ולא של האחר. בכוחה של ירושלים לעשות את כולם לחברים ע"י יישום סיומו של המזמור: "יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, למען בית ה' א-להינו אבקשה טוב לך" (קכב, ח-ט).